

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ

ТРАНСПАРЕНТНОСТ НА ХАРТИЈА ИЛИ ТРАНСПАРЕНТНОСТ ВО ПРАКСА?

Онлајн пристап до податоци за финансирањето на
политичките партии во Северна Македонија

Автор:

Снежана Камиловска

Скопје

Јануари 2025

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Транспарентноста на политичките партии претставува еден од клучните столбови на демократското владеење и предуслов за градење доверба меѓу граѓаните и политичките актери. Во Северна Македонија, прашањето за транспарентноста на партиите добива дополнителна тежина имајќи предвид дека токму овие субјекти се главните претенденти за вршење на јавната власт, управување со јавни средства и креирање јавни политики. Овој документ има за цел да ја анализира состојбата со транспарентноста на политичките партии во Северна Македонија, со посебен фокус на тоа колку е едноставно и интуитивно за граѓаните да пронајдат релевантни податоци на официјалните интернет страници на партиите, особено податоците поврзани со финансирањето и донаторите.

Анализата покажува дека, иако постои формална законска рамка која предвидува обврски за финансиска отчетност и транспарентност, практичната примена на овие обврски е нерамномерна и често сведена на минимално исполнување на законските барања. Онлајн транспарентноста е ограничена, податоците се тешко достапни, фрагментирани или објавени во неупотребливи формати, а информациите за донаторите ретко се презентирани на начин кој овозможува реален јавен надзор.

Анализата јасно укажува на јаз помеѓу нормативните заложби за транспарентност и начинот на кој политичките партии реално постапуваат во пракса. Овој јаз не само што ја поткопува довербата во политичкиот систем, туку и ја ограничува можноста граѓаните и граѓанското општество ефективно да вршат контрола врз политичкото финансирање. Во документот се нудат конкретни препораки за подобрување на онлајн транспарентноста, стандардизација на објавувањето податоци и зајакнување на културата на отчетност кај политичките партии.

Документот е подготвен во рамки на под-грант: „Демократија водена од податоци: Следење на политичките партии за потранспарентна иднина“, финансиран од Европската Унија во рамките на проектот “Следење на интегритетот во Западен Балкан и Турција: граѓански организации во борбата против корупцијата со податоци за политичкиот интегритет” имплементиран од Транспаренси Интернешнл - Македонија во партнерство со ограноците на Transparency International во регионот. Содржината на овој документ е исклучива одговорност на Асоцијацијата за демократска иницијатива (АДИ) и авторот и под никакви околности не може да се смета дека ги одразува ставовите на Транспаренси Интернешнл - Македонија или на Европската Унија.

ВОВЕД

Политичките партии имаат централна улога во демократските системи: тие ги артикулираат интересите на граѓаните, учествуваат во изборните процеси, формираат влади и носат одлуки кои директно влијаат врз јавниот интерес. Токму поради оваа улога, од нив се очекува да бидат пример за почитување на принципите на транспарентност, отчетност и интегритет.

Во Северна Македонија, транспарентноста на политичките партии најчесто се разгледува низ призма на нивното финансирање – изворите на приходи, начинот на трошење на средствата и односот кон донаторите. Иако законите предвидуваат одредени механизми за контрола и известување, сепак, клучното прашање не е дали овие информации формално постојат, туку дали граѓаните навистина можат лесно да дојдат до нив и да ги разберат.

Целта на овој документ за јавна политика е да понуди сеопфатен преглед на состојбата со транспарентноста на политичките партии во земјата, со фокус на:

- онлајн достапност на клучни информации;
- леснотијата на пронаоѓање податоци за финансирање и донатори;
- усогласеноста на партиските практики со државните политики и меѓународните стандарди за транспарентност.

Документот е наменет за креатори на политики, политички партии, граѓански организации, медиуми и истражувачи кои се занимаваат со прашања на добро владеење и демократски развој.

МЕТОДОЛОГИЈА И АНАЛИТИЧКА РАМКА

Овој документ се базира на квалитативна анализа на јавно достапни податоци, со посебен акцент на официјалните интернет страници на парламентарните и вонпарламентарните политички партии во Северна Македонија. Анализата ги опфаќа следните елементи:

1. **Онлајн присуство и структура на веб-страниците** – дали партиите имаат функционални и ажурирани веб-страници и како се структурирани информациите.
2. **Достапност на финансиски информации** – постоење на секции посветени на финансиски извештаи, буџети и трошоци.
3. **Информации за донатори** – дали се објавуваат податоци за донаторите, во каков обем и формат.
4. **Јасност и разбирливост** – дали информациите се презентирани на начин кој е разбирлив за пошироката јавност, а не само за експерти.
5. **Усогласеност со јавните политики** – споредба меѓу практиките на партиите и државните заложби за транспарентност и отчетност.

Аналитичката рамка е инспирирана од меѓународни стандарди за политичка транспарентност, но е прилагодена на локалниот контекст и законска рамка.

НОРМАТИВНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА: ШТО БАРА ЗАКОНОТ, А ШТО ПОКАЖУВА ПРАКСАТА

ШТО ПРЕДВИДУВА ЗАКОНСКАТА РАМКА

Законската рамка за транспарентност и финансирање на политичките партии во Северна Македонија е регулирана преку повеќе закони и подзаконски акти, од кои клучен е Законот за финансирање на политичките партии. Овој закон формално воспоставува обврски за финансиска отчетност, контрола и надзор, но не секогаш обезбедува јасни механизми за јавна транспарентност.

Закон за финансирање на политичките партии¹

Законот пропишува дека политичките партии се должни да:

- водат уредна и точна финансиска евиденција (членови за финансиско работење);
- поднесуваат годишна сметка и годишен финансиски извештај до надлежните институции;
- поднесуваат извештаи за приходите и расходите за време на изборна кампања;
- евидентираат донации поединечно, со податоци за донаторот и износот.

Сепак, значаен недостаток на законската рамка е тоа што:

не постои експлицитна обврска финансиските извештаи и податоците за донаторите да бидат јавно објавени на веб-страниците на политичките партии; јавноста индиректно доаѓа до податоците, најчесто преку институции, а не директно преку партиите.

Закон за спречување на корупцијата и судирот на интереси²

Овој закон ја нагласува потребата од транспарентност и интегритет во политичкиот систем, но не воспоставува директни обврски за онлајн транспарентност на политичките партии. На тој начин, законот поставува општи принципи, но без оперативна примена во однос на партиските веб-страници.

Клучен јаз: законска отчетност vs. јавна транспарентност.

Иако законите детално ја уредуваат обврската за доставување извештаи до институциите, тие значително помалку внимание посветуваат на правото на граѓаните лесно и директно да дојдат до тие информации. Токму овој јаз меѓу институционалната отчетност и реалната јавна транспарентност се наметнува како една од клучните слабости на постојниот систем.

¹ Закон за финансирање на политичките партии („Службен весник на РСМ“, бр. 76/04, 86/08, 161/08, 96/09, 148/11, 142/12, 23/13, 140/14, 61/15, 31/16, 35/18 и 208/18)

² Закон за спречување на корупцијата и судирот на интереси („Службен весник на РСМ“, бр. 12/19)

УЛОГАТА НА ИНСТИТУЦИИТЕ

Контролата врз финансирањето на политичките партии ја вршат неколку институции, меѓу кои и државните ревизорски и антикорупциски тела. Иако овие институции редовно укажуваат на неправилности и слабости, нивните наоди ретко се преточуваат во суштински подобрувања на партиската транспарентност.

КЛУЧНАТА УЛОГА НА ДРЖАВНИОТ ЗАВОД ЗА РЕВИЗИЈА

Државниот завод за ревизија (ДЗР), меѓу овие институции, има исклучително значајна улога во системот на транспарентност и отчетност на политичките партии. Преку своите ревизорски извештаи³, ДЗР обезбедува ретка, но клучна форма на увид во реалното финансиско работење на партиите.

Државниот завод за ревизија, преку своите годишни ревизорски извештаи за финансиското работење на политичките партии⁴, редовно идентификува повторливи слабости, меѓу кои:

- неправилно водење на финансиската евиденција;
- нецелосно прикажување на приходите и расходите;
- слабости во внатрешните контролни механизми;
- недоволна транспарентност кон јавноста.

Ревизорските извештаи покажуваат дека овие проблеми не се изолирани случаи, туку се повторуваат од година во година и имаат системски карактер што укажува на отсуство на ефективна одговорност и санкции.

И покрај ова, ревизорските наоди ретко резултираат со:

- конкретни санкции од надлежни органи;
- институционални промени;
- зголемена јавна отчетност на партиите.

Ова ја позиционира улогата на ДЗР како критична, но недоволно искористена алатка во системот на политичка транспарентност.

И покрај значењето на овие извештаи, нивното влијание врз подобрувањето на транспарентноста е ограничено. Причините за тоа вклучуваат:

- недостаток на ефективни санкции;
- отсуство на системско следење на препораките;
- минимална јавна и медиумска експлоатација на ревизорските наоди.

Ова претставува сериозен пропуст: ДЗР произведува релевантни и детални податоци, но тие ретко се преточуваат во јавен притисок или структурни реформи.

³ ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА РАБОТАТА НА ДЗР, последни достапни години

⁴ Годишни извештаи за извршена ревизија на финансиското работење на политичките партии, различни години

ОНЛАЈН ТРАНСПАРЕНТНОСТ НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ

ПОСТОЕЧКА СОСТОЈБА

Анализата на веб-страниците на политичките партии покажува значителни разлики во нивото на онлајн транспарентност. Дел од партиите имаат релативно уредени веб-страници со основни информации за организациската структура и програмските определби, додека други имаат застарени или нефункционални страници.

Во поголемиот број случаи, финансиските информации не се лесно видливи. Тие често се наоѓаат во подменија без јасна логика или се објавени како скенирани документи кои не се пребарливи.

Дел од поголемите партии имаат објавени основни финансиски документи (годишни сметки или извештаи), но тие најчесто се:

- тешко достапни;
- сместени во нефункционални подменија;
- објавени како скенирани документи без можност за пребарување.

Кај повеќето партии, податоците за донаторите:

- воопшто не се објавени на веб-страниците;
- или се достапни само преку институционални извештаи, а не директно од партијата.

Помал број партии имаат секции за „Транспарентност“, но тие ретко, редовно се ажурираат и најчесто не нудат објаснување на податоците за пошироката јавност.

Во пракса, ова покажува дека транспарентноста не функционира како системска обврска, туку најчесто зависи од поединечната политичка волја на самите партии.

Политичка партија	Функционална веб-страница	Објавени финансиски извештаи	Јавно достапни податоци за донатори	Леснотија на пристап до информациите	Формат на податоците	Општа оценка за транспарентност
ВМРО-ДПМНЕ	Да	Делумно (преку документи)	Не	Ниска – тешко се пронаоѓаат	PDF / скенирани документи	Ограничена
СДСМ	Да	Делумно	Не	Ниска до средна	PDF, без дополните	Ограничена

Политичка партија	Функционална веб-страница	Објавени финансиски извештаи	Јавно достапни податоци за донатори	Леснотија на пристап до информациите	Формат на податоците	Општа оценка за транспарентност
					лно објаснување	
ДУИ	Да	Многу ограничен	Не	Ниска	Информации тешко достапни	Многу ограничена
Левица	Да	Делумно	Не	Средна	PDF документи	Ограничена
Алијанса за Албанците	Делумно	Не	Не	Многу ниска	Информации не се јавно достапни	Слаба

Табела 1⁵: Достапни податоци на поголемите политички партии во Северна Македонија⁶

ПРИСТАПНОСТ И КОРИСНИЧКО ИСКУСТВО

Од аспект на граѓанин, онлајн транспарентноста не се мери само со тоа дали некој документ формално постои, туку дали тој е лесно пронајдлив, разбирлив и употреблив. Анализата на веб-страниците на политичките партии во Северна Македонија⁷ покажува дека пристапноста и корисничкото искуство се едни од најслабите аспекти на партиската транспарентност.

Во најголем дел од случаите, финансиските информации се лоцирани во подменија кои не се интуитивно означени или логично поврзани со темата на транспарентност. Недостасуваат јасни наслови, објаснувачки текстови или упатства кои би му помогнале на корисникот да разбере што точно гледа и како тие податоци треба да се читаат. За граѓаните кои првпат се обидуваат да најдат вакви информации,

⁵ Анализа на официјални веб-страници, јануари 2026

⁶ Анализата е направена врз основа на преглед на официјалните интернет страници на политичките партии во периодот 5–10 јануари 2026 година. Проценката се однесува исклучиво на јавно достапни информации на веб-страниците на партиите, а не на податоци доставени до државни институции.

⁷ Анализа на официјалните интернет страници на политичките партии во Северна Македонија, спроведена во период јануари 2026 година

ваквиот начин на презентација практично го оневозможува користењето на информациите.

Дополнителен проблем претставува фактот што финансиските документи најчесто се објавени како скенирани PDF-датотеки, без можност за пребарување, анализа или споредба. Отсуството на визуелизации, табели со објаснувања или сумирани прегледи значи дека дури и кога податоците се јавно достапни, тие не се функционално транспарентни.

Овие практики укажуваат дека онлајн транспарентноста кај политичките партии најчесто се третира како формална обврска, а не како средство за активна комуникација со јавноста. Во дигитален контекст каде веб-страниците се примарен извор на информации, ваквиот пристап значително го ограничува демократскиот потенцијал на транспарентноста.

ТРАНСПАРЕНТНОСТ НА ДОНАТОРИТЕ И ФИНАНСИРАЊЕТО

ОБЈАВУВАЊЕ НА ПОДАТОЦИ ЗА ДОНАТОРИ

Транспарентноста на донаторите претставува една од најчувствителните и најважните компоненти на политичката отчетност. Податоците за тоа кој ги финансира политичките партии се директно поврзани со прашањата за судир на интереси, недозволено влијание и интегритет на политичките одлуки.

Иако законската рамка во Северна Македонија предвидува обврска за евидентирање на донациите и доставување на овие податоци до надлежните институции, анализата покажува дека во пракса овие информации ретко се проактивно и јавно објавени на веб-страниците на самите политички партии⁸. Кога податоците за донации и донатори се достапни, тие најчесто се нецелосни, застарени или презентирани во форма која не дозволува систематска анализа.

Дополнително загрижува тоа што ниту една од анализираните поголеми политички партии не обезбедува јасен, структуриран и редовно ажуриран преглед на донаторите на својата официјална веб-страница. Ова значи дека граѓаните, медиумите и граѓанските организации мора да се потпираат на секундарни извори или институционални извештаи, наместо директно да ги добијат информациите од субјектите кои ги примаат средствата.

Ваквата практика е во спротивност со меѓународните стандарди и го ограничува капацитетот за рано откривање на потенцијални ризици од корупција и недозволено влијание. Транспарентноста на донаторите, кога не е јавна и лесно достапна, ја губи својата превентивна функција.

ЈАВЕН НАДЗОР И ДОВЕРБА

Недостигот на транспарентност во однос на финансирањето и донаторите директно влијае врз можноста за ефективен јавен надзор. Кога податоците не се јавно достапни, разбирливи и навремени, граѓаните и граѓанското општество се лишени

⁸ GRECO, THIRD EVALUATION ROUND – TRANSPARENCY OF PARTY FUNDING, EVALUATION REPORT ON NORTH MACEDONIA

од можноста да вршат контрола врз политичките партии како носители на јавна одговорност.

Ограничениот јавен надзор создава простор за сомнежи во постоењето на недозволено влијание врз политичките одлуки, особено кога станува збор за големи донатори или финансиски моќни актери. Дури и кога ваквите сомнежи не се поткрепени со конкретни докази, самиот недостиг на транспарентност ја нарушува довербата во политичкиот систем.

Довербата во политичките партии не се гради само преку изборни програми и јавни настапи, туку и преку секојдневни практики на отчетност и отвореност. Кога партиите не обезбедуваат транспарентност во сопственото работење, тие испраќаат порака дека не се подготвени да подлежат на истите стандарди на отчетност кои ги очекуваат од институциите и јавната администрација.

Во овој контекст, јавниот надзор не треба да се гледа како закана за политичките партии, туку како механизам за зајакнување на нивниот легитимитет. Проактивната транспарентност може да придонесе за намалување на недовербата, зајакнување на јавната дебата и подобрување на квалитетот на демократскиот процес.

МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ, БАРАЊА И УСОГЛАСЕНОСТ СО ПРАКСАТА ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Транспарентноста на финансирањето на политичките партии во Северна Македонија е предмет на континуирано следење од страна на ГРЕКО и Европската Унија, при што двете рамки покажуваат високо ниво на конзистентност во идентификувањето на клучните слабости. Овие меѓународни тела не ја третираат транспарентноста како формална административна обврска, туку како суштински елемент на политичкиот интегритет и демократската отчетност.

ГРЕКО: ТРАНСПАРЕНТНОСТ НАСОЧЕНА КОН ЈАВНОСТА

ГРЕКО, во рамки на Третиот круг на евалуација (Theme II – Transparency of Party Funding), јасно утврдува дека информациите за финансирањето на политичките партии мора да бидат јавно достапни, а не само доставени до надлежните институции. Во своите препораки, ГРЕКО експлицитно бара да се обезбеди јавен пристап до податоците за донациите, вклучително и идентитетот на донаторот и износот на донацијата, како и навремено објавување на партиските финансиски сметки.

Дополнително, ГРЕКО инсистира на постоење на ефективен, независен и видлив надзор над финансирањето на политичките партии, како и на санкциски механизми кои се „ефективни, пропорционални и одвраќачки“. Овие барања имаат јасна логика: транспарентноста која не е видлива за јавноста и санкциите кои не се применуваат, не создаваат реална отчетност.

Во контекст на Северна Македонија, дел од овие препораки се формално адресирани преку законски измени и воспоставување на институционални механизми за надзор. Сепак, суштинскиот елемент – проактивната јавна транспарентност – останува недоволно имплементиран. Податоците за донации и финансиско работење, иако постојат во институционалните системи, во најголем дел не се лесно и директно достапни за граѓаните, особено преку веб-страниците на самите политички партии.

Извор (ГРЕКО)	Точна препорака	Статус на имплементација во С. Македонија
GRECO Eval III, Theme II	„ensure that information on donations to political parties, including the identity of the donor and the amount donated, is made publicly available“	Делумно имплементирано – податоците се доставуваат до институции, но не се јавно достапни на веб-страниците на партиите
GRECO Eval III, Theme II	„improve the transparency of party accounts and ensure their timely publication“	Делумно – постои обврска за доставување годишни сметки, но не постои обврска за проактивно јавно објавување од страна на партиите
GRECO Eval III, Theme II	„ensure effective supervision of political party funding by an independent authority“	Формално имплементирано – постои надзор, но ефективноста и јавната видливост се ограничени
GRECO Compliance Reports	„provide for effective, proportionate and dissuasive sanctions for breaches of party funding rules“	Недоволно имплементирано – санкциите постојат, но ретко се применуваат и немаат одвраќачки ефект

Извор: GRECO, Third Evaluation Round – Transparency of Party Funding, North Macedonia

ЕВРОПСКА УНИЈА: ТРАНСПАРЕНТНОСТ КАКО ДЕЛ ОД ВЛАДЕЕЊЕТО НА ПРАВОТО

Европската Унија, преку своите годишни извештаи за напредок и документите поврзани со Кластер 1 – Основи (влеење на правото), континуирано укажува дека транспарентноста и надзорот на финансирањето на политичките партии остануваат слаба точка во Северна Македонија. Во повеќе последователни извештаи, Европската комисија констатира дека недостатокот на транспарентност во оваа област претставува ризик за политичкиот интегритет и јавната доверба⁹.

⁹ European Commission, North Macedonia 2023, 2024 and 2025 Report

ЕУ не се задржува само на нормативната рамка, туку јасно ја поврзува транспарентноста на политичките партии со пошироките цели на борбата против корупцијата и зајакнувањето на демократските институции. Во тој контекст, Европската комисија укажува дека постоечките механизми за надзор треба да бидат зајакнати, а препораките на ГРЕКО да бидат преведени во конкретни, применливи и мерливи мерки.¹⁰

И покрај одреден напредок во формалното усогласување со европските стандарди, Европската Унија забележува дека клучните проблеми остануваат нерешени: ограничена јавна достапност на податоците, слаба видливост на надзорните активности и недоволен ефект на санкцискиот систем.

Извор (ЕУ)	Точно наведено барање / констатација	Статус во пракса
EU Country Report 2023	„Transparency and oversight of political party financing remain weak.“	Потврдено – ограничена јавна достапност на податоците
EU Country Report 2024	„The capacity to supervise political party financing needs to be strengthened.“	Делумно – институциите постојат, но без системски ефект
EU Country Report 2025	„The lack of transparency in political party financing continues to be a concern.“	Неадресирано суштински
Screening Report – Cluster 1	„GRECO recommendations on transparency of party funding need to be translated into concrete measures.“	Делумно – законски измени без целосна имплементација

Извор: European Commission – North Macedonia Reports & Screening Report (Cluster 1 – Rule of Law)

Во изминатата деценија, Северна Македонија направи одредени чекори кон усогласување со меѓународните стандарди, пред сè преку:

- усвојување и изменување на Законот за финансирање на политичките партии;
- воспоставување на механизми за ревизија и надзор;
- формално исполнување на дел од ГРЕКО препораките. Заедничкиот именител на наодите на ГРЕКО и Европската Унија е јасен: Северна Македонија направила чекори кон формално усогласување, но не воспоставила систем кој обезбедува реална, проактивна и граѓански ориентирана транспарентност. Партиите во најголем дел продолжуваат да ја

¹⁰ European Commission, Screening Report – Cluster 1: Fundamentals (Rule of Law)

третираат транспарентноста како обврска кон институциите, а не како одговорност кон јавноста.

Отсуството на обврска политичките партии јавно да ги објавуваат податоците за финансирање и донатори на сопствените веб-страници претставува клучна празнина во системот. Оваа празнина е во директна спротивност со духот и целите на препораките на ГРЕКО и Европската Унија, кои јасно ја нагласуваат важноста на јавната достапност и видливост на информациите.

КОМПАРАТИВНА ПРАКСА: ПРИМЕР ОД ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Компаративната пракса покажува дека високо ниво на транспарентност на политичките партии не е недостижна цел, туку резултат на јасни правила, политичка волја и притисок од јавноста.

Компаративната анализа со земји членки на Европската Унија¹¹ има за цел да покаже дека повисоко ниво на транспарентност на политичките партии не е ниту недостижно, ниту условено со радикално поинакви политички или институционални околности. Напротив, примерите на Словенија и Хрватска демонстрираат дека клучната разлика лежи во политичката волја, јасното институционално позиционирање на надзорните тела и недвосмисленото очекување дека транспарентноста е обврска, а не прашање на избор.

СЛОВЕНИЈА: ИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАНА И СИСТЕМСКА ТРАНСПАРЕНТНОСТ

Во Словенија, транспарентноста на политичките партии е уредена како системска политика, а не како дополнителна административна обврска¹². Финансирањето на политичките партии е регулирано со јасни правила кои се придружени со силна институционална примена. Надзорните тела имаат активна улога не само во контролата, туку и во информирањето на јавноста.

Клучен елемент на словенечкиот модел е тоа што јавната достапност на податоците не зависи исклучиво од веб-страниците на политичките партии. Финансиските извештаи, податоците за донации и информациите за прекршувања се достапни преку институционални платформи, што создава паралелен, но сигурен канал за јавен увид. Ова значително ја намалува можноста партиите селективно да објавуваат информации или да ја ограничуваат нивната видливост. Иако институционалните платформи се примарен канал за јавен увид, транспарентноста е поддржана и со јасни обврски на самите политички субјекти.

Дополнително, словенечкиот пристап покажува дека транспарентноста е сфатена како превентивен механизам против корупција и недозволено влијание. Со редовно

¹¹ OECD, [POLITICAL FINANCE AND TRANSPARENCY: BEST PRACTICES IN EU MEMBER STATES](#)

¹² Slovenian Court of Audit / Commission for the Prevention of Corruption – public political finance registers

и јавно објавување на податоците, се намалува просторот за сомнежи и се зајакнува довербата во политичкиот систем.

Од аспект на Северна Македонија, словенечкиот пример е особено релевантен бидејќи покажува дека дури и во релативно мали политички системи може да се воспостават високи стандарди на транспарентност доколку тие се јасно дефинирани како политички приоритет.

ХРВАТСКА: СИЛНА РЕВИЗОРСКА УЛОГА И ЈАВНА ВИДЛИВОСТ

Хрватска претставува пример каде транспарентноста на политичките партии е значително поткрепена со силна и видлива улога на Државниот завод за ревизија¹³. За разлика од ситуацијата во Северна Македонија, каде ревизорските извештаи често остануваат надвор од фокусот на јавноста, во Хрватска тие претставуваат важен извор на информации за медиумите и граѓанското општество и имаат појасна институционална и санкциска следственост.

Финансиските извештаи на политичките партии и наодите од ревизиите се јавно достапни, лесно пребарливи и редовно користени во јавните дебати. Ова создава контекст во кој политичките партии се свесни дека нивното финансиско работење е предмет на постојан јавен надзор.

Особено значајно е тоа што ревизорските наоди во Хрватска имаат појасна врска со санкциските механизми. Прекршувањата не се третираат како изолирани технички пропусти, туку како прашања од јавен интерес кои бараат институционален одговор.

За Северна Македонија, хрватскиот модел нуди јасна лекција: постоењето на ревизорска институција не е доволно само по себе. Неопходно е нејзините наоди да бидат интегрирани во поширокиот систем на политичка отчетност и јавна комуникација.

КЛУЧНИ ЛЕКЦИИ ОД КОМПАРАТИВНАТА АНАЛИЗА

Компаративната анализа со Словенија и Хрватска укажува на неколку заеднички елементи кои недостасуваат или се недоволно развиени во Северна Македонија:

- транспарентноста е третирана како задолжителен стандард, а не како препорака;
- надзорните институции имаат јасна и видлива улога;
- податоците се јавно достапни, разбирливи и употребливи;
- постои јасна врска меѓу прекршувањата и последиците.

Овие елементи претставуваат директна основа за формирање на политики и барања во контекст на Северна Македонија.

¹³ State Audit Office of the Republic of Croatia – public audit reports on political parties

Во одредени земји членки на Европската Унија, транспарентноста на политичките партии е уредена на значително повисоко ниво. Карактеристики на ваквата пракса вклучуваат:

- централизирани јавни регистри на донации и донатори;
- обврска за редовно ажурирање на податоците;
- лесно пребарливи и машински читливи формати;
- јасни и брзи санкции за прекршувања.

Во овие системи, одговорноста за транспарентност не е оставена исклучиво на самите партии, туку е поддржана со силна институционална инфраструктура.

ПОЛИТИЧКА РЕЛЕВАНТНОСТ И ЈАВЕН ИНТЕРЕС

Транспарентноста на политичките партии не е изолирано техничко или административно прашање, туку суштински елемент на демократскиот поредок и јавната доверба. Во контекст на Северна Македонија, ова прашање добива дополнителна тежина бидејќи политичките партии не се само учесници во политичкиот процес, туку директни претенденти за управување со јавни ресурси и носење одлуки од јавен интерес.

Недоследноста меѓу јавните заложби за транспарентност и реалните практики на самите партии создава сериозен кредибилитетски проблем. Партиите кои, додека се на власт, промовираат политики за отвореност и отчетност, а истовремено не обезбедуваат транспарентност во сопственото работење, ја поткопуваат довербата во институционалниот систем како целина.

Од таа причина, прашањето за онлајн транспарентноста на политичките партии и јавната достапност на податоците за финансирање и донатори треба да се третира како приоритетно прашање од јавен интерес, а не како секундарна регулаторна тема. Ова е особено релевантно во контекст на европската интеграција, каде политичкиот интегритет и владеењето на правото претставуваат клучни критериуми за напредок.

ЗАКЛУЧОЦИ И КЛУЧНИ НАОДИ

Анализата презентирана во овој полиси бриф јасно укажува дека транспарентноста на политичките партии во Северна Македонија останува повеќе формална отколку суштинска. Иако постои релативно развиена законска рамка која го уредува финансирањето и отчетноста на политичките партии, начинот на кој овие обврски се применуваат во пракса не обезбедува реална јавна транспарентност, ниту пак овозможува ефективен граѓански надзор.

Предизвикот не лежи во недостаток на правила, туку во тоа што тие се насочени кон институционално известување, а многу помалку кон јавноста. Политичките партии во најголем дел ги исполнуваат своите законски обврски преку доставување извештаи до надлежните институции, но не ја препознаваат транспарентноста како активна обврска кон граѓаните. Ова особено се рефлектира во нивното онлајн присуство, кое ретко се користи како алатка за систематско и разбирливо информирање за финансирањето и донаторите.

Анализата на официјалните веб-страници на политичките партии покажува дека финансиските информации, кога и се објавени, најчесто се тешко достапни, неструктурирани и презентирани во формати кои не овозможуваат лесна анализа. Податоците за донаторите, иако се суштински за јавниот надзор и спречувањето на судири на интереси, во најголем дел воопшто не се јавно достапни на партиските веб-страници. Ваквата практика создава впечаток на затвореност и ја поткопува довербата во политичкиот систем.

Дополнително, меѓународните наоди и препораки на ГРЕКО и Европската Унија укажуваат на долготрајни и повторливи слабости во областа на транспарентноста на политичкото финансирање. Иако Северна Македонија направила одредени чекори кон формално усогласување со овие препораки, суштинската имплементација останува ограничена. Клучното барање за проактивна, јавна и лесно достапна транспарентност не е системски адресирано, особено во однос на обврската политичките партии самите да ги објавуваат податоците за финансирање и донатори.

Улогата на Државниот завод за ревизија, иако институционално значајна, не е доволно искористена како механизам за политичка отчетност. Ревизорските извештаи редовно укажуваат на повторливи неправилности и слабости, но тие ретко резултираат со конкретни последици, санкции или структурни подобрувања. Отсуството на јасна врска меѓу ревизорските наоди и политичката одговорност дополнително го ослабува системот на транспарентност.

Компаративната анализа со Словенија и Хрватска јасно покажува дека повисоко ниво на транспарентност е остварливо и во земји со сличен политички и институционален контекст. Клучната разлика не лежи во постоењето на покомплексни закони, туку во конзистентната примена на правилата, јасната институционална одговорност и третирањето на транспарентноста како задолжителен демократски стандард, а не како прашање на политичка волја.

Во тој контекст, обврската политичките партии проактивно и јавно да ги објавуваат финансиските податоци и податоците за донаторите на своите официјални веб-

страници треба да се сфати како минимален, но клучен чекор кон зајакнување на јавната доверба. Без ваква транспарентност, напорите за борба против корупцијата, зајакнување на владеењето на правото и напредок во процесот на европска интеграција ќе останат ограничени.

Клучни наоди:

- Транспарентноста на политичките партии е доминантно формална и насочена кон институциите, а не кон јавноста.
- Онлајн транспарентноста е ограничена, неунифицирана и недоволно искористена како алатка за јавен надзор.
- Податоците за финансирање и донатори ретко се јавно достапни и разбирливи за граѓаните.
- Препораките на ГРЕКО и Европската Унија се делумно имплементирани, без суштински ефект врз јавната транспарентност.
- Ревизорските наоди на ДЗР ретко резултираат со санкции или структурни промени.

Овие заклучоци укажуваат дека без системска промена во пристапот кон транспарентноста на политичките партии, демократскиот процес ќе продолжи да се соочува со сериозни ограничувања во однос на довербата, отчетноста и јавниот надзор.

ПРЕПОРАКИ ЗА ПОЛИТИКИ

Врз основа на анализата на законската рамка, постојната пракса, меѓународните стандарди и компаративните примери од Словенија и Хрватска, овој полиси бриф предлага сет на јасни, остварливи и адвокатски ориентирани препораки, насочени кон политичките партии и државните институции.

ПРЕПОРАКИ ДО ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ

1. Проактивно објавување на финансиски податоци на сопствените веб-страници

Политичките партии треба да воспостават јасно видливи и лесно достапни секции за „Транспарентност“ или „Финансиско работење“ на своите официјални интернет страници. Овие секции треба да содржат:

годишни финансиски извештаи;
извештаи за изборни кампањи;
тековни информации за приходи и расходи.

2. Јавно и разбирливо објавување на податоци за донаторите

Партиите треба редовно да ги објавуваат податоците за донаторите на своите веб-страници, на начин кој овозможува јавен надзор. Овие податоци треба да бидат:

целосни и ажурирани;
јасно структурирани;
објавени во машински читливи формати.

3. Усогласување на внатрешната практика со јавните заложби за транспарентност

Како претенденти за вршење на јавната власт, политичките партии имаат обврска да ги применуваат истите стандарди за транспарентност кои ги промовираат како јавни политики. Ова подразбира воспоставување на внатрешна култура на отчетност, а не само формално исполнување на законските обврски.

ПРЕПОРАКИ ДО ДРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

4. **Јасно дефинирање на обврската за онлајн транспарентност**
Државата треба прецизно да ја дефинира обврската за јавно објавување на финансиските податоци и донаторите на веб-страниците на политичките партии, со јасни рокови и стандарди за формат и достапност.
5. **Зајакнување на улогата на Државниот завод за ревизија**
ДЗР треба да биде дополнително институционално и политички зајакнат, со цел неговите ревизорски наоди да имаат реално влијание. Ова вклучува: системско следење на имплементацијата на ревизорските препораки; поголема јавна промоција на наодите; јасна врска меѓу ревизорските наоди и санкциските механизми.
6. **Подобрување на санкцискиот систем**
Санкциите за непочитување на правилата за транспарентност треба да бидат појасни, поконзистентни и доволно одвраќачки, со цел да се надмине практиката на формално усогласување без суштински ефект.

ПРЕПОРАКИ ЗА ПОШИРОКАТА ЈАВНОСТ И ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО

7. **Поттикнување на јавен и медиумски надзор**
Граѓанските организации и медиумите треба активно да ги користат јавно достапните податоци, особено ревизорските извештаи, за да создадат континуиран јавен притисок врз политичките партии.